

SIVILOMBUDET

JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET
Postboks 8005 Dep.
0030 OSLO

Vår referanse
2022/1285

Deres referanse

Vår saksbehandler
Silje Sønsterudbråten

Dato
12.05.2022

Oppfølging av Sivilombudets funn om barn i politiarrest – behov for nasjonale tiltak

Vi viser til redegjørelse fra Justis- og beredskapsdepartementet 11. mars 2022 om oppfølgingen av Sivilombudets brev om behov for nasjonale tiltak for å sikre at barns rettigheter ivaretas når de pågripes og settes i arrest av politiet. Sivilombudets brev kom som en oppfølging av forebyggingsenhetens besøk til Oslo politidistrikt, 11.–12. mai 2021.

Sivilombudet merker seg at det i etterkant av besøket er igangsatt flere prosesser både i Oslo politidistrikt og sentralt fra Politidirektoratet og departementet, og at enkelte tiltak allerede er iverksatt.

Pålitelig nasjonal oversikt over barn i politiarrest

Departementet viser i sitt svar til at Politidirektoratet i brev av 9. juni 2021 har bedt politidistriktene om at de ved rapportering av statistikk over mindreåriges opphold i politiarrest gir en beskrivelse av hvert enkelt tilfelle i fritekst. Ved sammenstilling av tallene vil direktoratet da kunne sammenlikne de innrapporterte tilfellene og avstemme hvilke tall som skal føres.

Vi ser tiltaket som viktig for å tydeliggjøre og redusere de svakhetene som ble avdekket i politidistriktenes rapporteringer til Politidirektoratet om bruk av arrest for barn. Pålitelig statistikk er avgjørende for å kunne kontrollere at politidistriktene håndhever regelverket i samsvar med gjeldende rett, slik at barn utelukkende fratas friheten som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom.

Dokumentasjon om barn i politiarrest

Vi merker oss at Riksadvokaten som følge av vår undersøkelse har kommet med retningslinjer som skal sikre at påtalemyndighetens konkrete begrunnelse av hvorfor pågrepelse av mindreårige er «særlig påkrevd» og forholdsmessig, skal fremgå av selve pågripelsesbeslutningen.¹ En konkret begrunnelse som tydelig fremgår av dokumentasjonen i straffesaken, vil kunne bidra til å sikre overholdelse av den høye terskelen som skal ligge til grunn for å pågripe barn. Riksadvokaten understreker videre påtalemyndighetens plikt til

¹ Riksadvokaten. 2022. «Nye retningslinjer for begrunnelse i pågripelsesbeslutninger som gjelder barn» (Brev av 11.02.2022).

løpende å vurdere og påse at pågripelsen til enhver tid er «særlig påkrevd» og at arrestoppholdet er forsvarlig og forholdsmessig.

Departementet viser også til at Politidirektoratet vil gjennomgå politiets arrestinstruks og veileder for å se om det er konkrete forhold som bør klargjøres eller operasjonaliseres. Sivilombudet merker seg at direktoratet vil sende en påminnelse til politidistriktene om kravene til journalføring, særlig for mindreåriges opphold i arrest. Vi minner om at funn fra besøket til Oslo politidistrikt også viste at det er et behov for å gjennomføre opplæringstiltak for arrestpersonell, for å sikre konkrete beskrivelser og begrunnelser av vurderinger og tiltak som er gjort opp mot mindreårige arrestanter.

Barnevennlige arrestlokaler

Departementet viser i brevet til at Politidirektoratets oppmerksomhet primært har vært rettet mot å unngå at barn plasseres i arrest, raskere overføringer til ordinært fengsel ved varetekt og kompenserende tiltak under opphold i arresten.

Barn som er fratatt friheten, har rett til trygge omgivelser, og Europarådets torturforebyggingskomité (CPT) anbefaler at mindreårige ikke settes i ordinære politiceller.² Behovet tydeliggjøres av at politiets celler i Norge er helt glatte celler.

Oslo politidistrikt har i sitt svarbrev til Sivilombudet uttrykt at cellene ikke kan tilpasses mer enn på besøkstidspunktet.³ De små tilpasningene som er gjort har ikke endret cellenes karakter av glattceller. Vi merker oss at direktoratet vil opprette en dialog med Oslo politidistrikt for å finne løsninger i dagens lokaler.

Sivilombudets undersøkelse tydet på at ingen av landets politidistrikter hadde reelle tilrettelagte alternativer til glattceller for bruk for mindreårige som plasseres i arrest.

For at en mindreårig skal plasseres på celle eller i annet låst rom må dette være «tvingende nødvendig».⁴ Terskelen er altså høyere enn for pågripelse.⁵ Mangel på alternativer til glattcelle medfører en klar risiko for at politidistriktene i realiteten ikke vurderer om vilkåret «tvingende nødvendig» er oppfylt i den konkrete situasjonen og at mindreårige settes på glattcelle. Sivilombudet understreker med bakgrunn i dette behovet for å finne løsninger i arrestlokaler også i øvrige politidistrikt. Behovet forsterkes av at man siden 2018 har sett en klar økning i antall barn i arrest, ikke bare i Oslo politidistrikt.

² CPT (2015), punkt 99: "Further, every effort should be made to avoid placing juveniles in ordinary police cells but rather to hold them in a juvenile-friendly environment". Se også FNs spesialrapportør mot tortur (2015), avsnitt 84 k), som anbefaler "Not to detain children in law enforcement establishments for more than 24 hours, and only in child-friendly environments".

³ Oslo politidistrikt. 2022. «Orientering om Oslo politidistrikts oppfølging av Sivilombudets rapport av 30.11.2021» (Brev av 01.03.2022).

⁴ Arrestinstruksen, kapittel 5 Særlig om mindreårige

⁵ Politidirektoratet, Veileder til instruks for bruk av politiets arrester, 9. november 2018 (heretter veileder til arrestinstruksen), kapittel 5 Særlig om mindreårige, tredje avsnitt, side 1

Sivilombudet er kjent med kravspesifikasjonene for å bygge nye arrester av 2017.⁶ En eventuell oppdatert, nyere versjon bes oversendt. Sivilombudet ber videre om å holdes orientert om utfallet av dialogen med Oslo politidistrikt og eventuelle tiltak som iverksettes som følge av den.

Barns rett til informasjon som er tilpasset deres behov

Sivilombudet imøteser Politidirektoratets arbeid med å utarbeide en veileder for politiet om møter med barn slik at barns grunnleggende rettigheter tydeliggjøres og operasjonaliseres for alle polititjenestepersoner. Det er videre positivt at direktoratet følger opp Sivilombudets anbefaling om å utarbeide informasjonsmateriell til bruk i politiarrester, som er tilpasset barns alder og modenhet.

Det vises i departementets redegjørelse også til at det nylig er utarbeidet en nasjonal veileder om avhør av mistenkte barn i alvorlige straffesaker. Sivilombudet er kjent med denne og understreker samtidig at det er viktig at den er tema på politiets årlige opplæringer for etterforskere og påtalemyndigheten. På samme måte er det viktig å sikre jevnlig opplæring i bruk av informasjonsmateriell.

Det vises også til at den nasjonale faggruppen for avhør er i gang med å utarbeide retningslinjer for avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte. Det oppgis at det vurderes å forelegge dette utkastet for eksterne aktører som Barneombudet. Sivilombudet understreker viktigheten av å høre barn i slike prosesser.

Sivilombudet ber om å få oversendt kopi av veilederen om møter med barn og av informasjonsbrosjyren(e) når disse er ferdigstilt. Vi ønsker også å få oversendt de nye retningslinjene for avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte når de foreligger.

Regelverk tilpasset barns behov og barnets beste

Barns rett til å bli hørt (verge som velger forsvarer og varsling foresatte)

Sivilombudet merker seg at Politidirektoratets veileder om politiets møte med barn også skal omtale barns rett til medvirkning og til å bli hørt, og at det ved justering av arrestinstruksen skal vurderes om det er behov for å klargjøre barns rett til å bli hørt i instruksen. Når det gjelder barns rett til å bli hørt ved valg av forsvarer, inkludert adgang til å unnlate varsling av verge, viser departementet til reglene om offentlig forsvarer som ligger til vurdering i departementet.

Barns rett til offentlig oppnevnt forsvarer

Departementet viser til Straffeprosessutvalgets forslag i utredningen NOU:2016 *Ny straffeprosesslov* om at mistenkte under 18 år alltid skal ha offentlig oppnevnt forsvarer når det i saken kan bli spørsmål om å idømme ubetinget fengselsstraff, samfunnsstraff eller ungdomsstraff. Utvalget foreslo i tillegg å senke terskelen for oppnevning av offentlig

⁶ Politiets fellestjenester (2017) Kravspesifikasjon for byggeprosjekter i politiet. Arrest. V2.1.10.03.2017.

forsvarer i forbindelse med pågrepelse. Forslagene ble ikke inntatt i Prop. 146 I (2020-2021) og det informeres i svarbrevet til at forslagene fortsatt er til vurdering i departementet.

Departementet bemerker at det erkjenner at det kan være grunn til å se nærmere på behovet for endringer i disse reglene. Sivilombudet vil igjen understreke at flere internasjonale organer har anbefalt at barn bør sikres juridisk hjelp fra starten av en frihetsberøvelse og at kostnadene bør dekkes av det offentlige.⁷ Nasjonalt lovverk om forsvarerbistand til barn som er pågrepet for straffbare forhold, bør snarest komme i overensstemmelse med internasjonale normer, senest uttrykt i de såkalte «Mendez-prinsippene».⁸

Barns særlige vern mot inngripende maktbruk

Departementet forutsetter at politiet følger gjeldende instruks og foretar grundige vurderinger ved bruk av makt mot barn i politiarrest. Departementet viser til at det skal foretas en gjennomgang av politiloven og politiets alminnelige tjenesteinstruks for å vurdere en mer presis regulering av maktbruk mot barn som reflekterer en skjerpet forholdsmessighetsvurdering. Arbeidet skal begynne våren 2022. På bakgrunn av vår undersøkelse ser Sivilombudet dette som et viktig tiltak for å sikre barns særlige vern mot inngripende maktbruk.

Departementet skriver også at den sittende regjering er kritisk til bruk av spyttette på barn, men at et forbud anses krevende av sikkerhetsmessige årsaker. Det vises til at Politidirektoratet har bestilt en helsefaglig vurdering av bruk av spyttette og at Politihøgskolen skal utarbeide et særskilt opplæringsprogram for bruk av spyttette.

Vi understreker i denne sammenheng at spyttetter i praksis må brukes i kombinasjon med andre tvangsmidler, som håndjern eller bodycuff. **Det er derfor viktig at en helsefaglig vurdering også inkluderer vurdering av risiko som knytter seg til samtidig bruk av flere tvangsmidler.**

Sivilombudet og andre aktører har understreket at spyttette kan utgjøre en alvorlig helserisiko, spesielt for mindreårige og personer med alvorlige psykiske helseutfordringer eller somatiske lidelser som kan gi pustebesvær.⁹ Risikoen for krenkelse av forbudet mot

⁷ FNs barnekomité, generell kommentar nr. 24 om barns rettigheter i barnerettssystemet, 18. september 2019, CRC/C/ GC/24, avsnitt 49 og 51. CPT (2015), avsnitt 98. Se også FNs prinsipper og retningslinjer for tilgang til rettshjelp i straffesakssystemet, vedtatt av FNs generalforsamling juni 2013, res 67/187, se prinsipp 7 avsnittene 20 og 27 om rettshjelp på ethvert trinn i en straffesak og prinsipp 11, avsnittene 34–35 om rettshjelp til barns beste. CPTs rapport etter besøk til Norge 28. mai til 5. juni 2018, CPT/Inf (2019) 1, avsnitt 20.

⁸ Mendez-prinsippene (2021), avsnitt 139.

⁹ Sivilombudsmannen. 2019. «Sivilombudsmannens høringsuttalelse om forslag til endringer i straffegjennomføringsloven (bruk av spyttette mv.)» (Høringssvar av 30.09.2019). Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/contentassets/a5300d59bf9c413891949eef45582e4c/sivilombudsmannen.pdf?uid=Sivilombudsmannen> (nedlastet 29.04.2022). Se også Nasjonal institusjon for menneskerettigheter (NIM). 2021. *Adgangen til å bruke spyttette bør avskaffes*. Tilgjengelig på: <https://www.nhri.no/2021/adgangen-til-a-bruke-spyttette-bor-avskaffes/> (nedlastet 29.04.22).

umenneskelig og nedverdiggende behandling er høy i disse situasjonene. Sivilombudets klare anbefaling er derfor at spytthette ikke brukes overfor barn.

Oppsummert ber vi om oversendelse av følgende så snart det ferdigstilles:

- Utfallet av dialogen med Oslo politidistrikt om tilrettelegging av lokalene for barn og eventuelle tiltak som iverksettes som følge av den
- Eventuell ny kravspesifikasjon for bygging av nye arrester
- Nytt informasjonsmateriell for barn i politiarrester
- Nye retningslinjer for avhør av mistenkte barn og andre sårbare mistenkte

Hanne Harlem
sivilombud

Dette brevet er godkjent etter gjeldende interne rutiner, og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til:

BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENTET
POLITIDIREKTORATET
AGDER POLITIDISTRIKT
FINNMARK POLITIDISTRIKT
INNLANDET POLITIDISTRIKT
MØRE OG ROMSDAL POLITIDISTRIKT
NORDLAND POLITIDISTRIKT
OSLO POLITIDISTRIKT
SØR-VEST POLITIDISTRIKT
SØR-ØST POLITIDISTRIKT
TROMS POLITIDISTRIKT
TRØNDELAG POLITIDISTRIKT
VEST POLITIDISTRIKT
ØST POLITIDISTRIKT